

KREDIT RISKINI BAHOLASH VA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Rustamov Azim Shermat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17117243>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada tijorat banklari faoliyatida kredit riskining mohiyati, uni baholashning nazariy va amaliy asoslari hamda boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari yoritiladi. Xalqaro moliya bozorlaridagi beqarorlik, milliy iqtisodiyotdagi islohotlar va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida kredit riskini samarali boshqarish bank tizimining moliyaviy barqarorligi va barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil sifatida ko'rilmogda.

Maqolada kredit riskini baholashning an'anaviy va zamonaviy usullari – moliyaviy ko'rsatkichlar tahlili, kredit scoring tizimlari, stress-test va ssenariy tahlillari hamda IFRS 9 asosida kutilayotgan kredit yo'qotishlarini hisoblash mexanizmlari batafsil tahlil qilinadi.

Shuningdek, Basel III talablariga mos risk-menejment tizimlari, kredit portfelini diversifikatsiya qilish, garov va kafolat mexanizmlarini kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni risk monitoringida qo'llashning samaradorligi o'rganiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda so'nggi yillarda tijorat banklari tomonidan kredit riskini boshqarish amaliyoti bosqichma-bosqich xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda. Bu esa kredit portfelida qaytmaslik darajasini pasaytirish, likvidlik va kapital yetarliligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Maqola natijalariga ko'ra, kredit riskini boshqarishda zamonaviy yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash bank tizimining samaradorligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishning muhim omillari sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: Kredit riski, kredit riskini baholash, risk-menejment, IFRS 9, Basel III, kutilayotgan kredit yo'qotishlari (ECL), kredit scoring, stress-test, diversifikatsiya, bank barqarorligi, moliyaviy xavflar, raqamli texnologiyalar, risk monitoringi, kapital yetarliligi.

IMPROVING CREDIT RISK ASSESSMENT AND MANAGEMENT

Abstract. This scientific article discusses the essence of credit risk in the activities of commercial banks, the theoretical and practical foundations of its assessment, and ways to improve management mechanisms. In the context of instability in international financial markets, reforms in the national economy, and digital transformation processes, effective credit risk management is considered an important factor ensuring the financial stability and sustainable development of the banking system.

The article provides a detailed analysis of traditional and modern methods of credit risk assessment - analysis of financial indicators, credit scoring systems, stress tests and scenario analyses, and mechanisms for calculating expected credit losses based on IFRS 9. It also studies the effectiveness of risk management systems in accordance with Basel III requirements, diversification of the credit portfolio, strengthening collateral and guarantee mechanisms, and the use of digital technologies in risk monitoring.

The analysis shows that in recent years, the practice of credit risk management by commercial banks in Uzbekistan has been gradually adapting to international standards.

This serves to reduce the level of non-return in the loan portfolio, ensure liquidity and capital adequacy. According to the results of the article, modern approaches to credit risk management and the widespread use of digital technologies are considered important factors in increasing the efficiency of the banking system, strengthening financial stability and increasing investment attractiveness.

Keywords: Credit risk, credit risk assessment, risk management, IFRS 9, Basel III, expected credit losses (ECL), credit scoring, stress test, diversification, bank stability, financial risks, digital technologies, risk monitoring, capital adequacy.

Kirish

Bugungi kunda tijorat banklari faoliyatida eng asosiy moliyaviy xavflardan biri sifatida kredit riski alohida o'rin egallaydi. Kredit riski – bu qarzdor tomonidan o'z zimmasiga olgan majburiyatlarni o'z vaqtida va to'liq bajarmaslik ehtimoli bilan bog'liq bo'lgan xavfdir. Ushbu riskning yuqori darajada namoyon bo'lishi banklarning moliyaviy barqarorligi, likvidligi va rentabelligiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, zamonaviy bank amaliyotida kredit riskini baholash va uni samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalasi ilmiy-amaliy jihatdan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda jahon moliya bozorida yuzaga kelayotgan turli iqtisodiy inqirozlar, geosiyosiy vaziyatdagi beqarorlik, global foiz stavkalari o'zgarishi hamda moliyaviy instrumentlarning murakkablashuvi kredit riskini oshiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu bilan birga, O'zbekistonda olib borilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlar, bank sektorini transformatsiya qilish va xalqaro standartlarga bosqichma-bosqich o'tish jarayonlari ham tijorat banklaridan yangi yondashuvlarni talab etmoqda.

Kredit riskini baholashda xalqaro standartlar, xususan, IFRS 9 "Moliyaviy instrumentlar" va Basel III talablariga mos yondashuvlarni joriy etish banklarning barqarorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, kutilayotgan kredit yo'qotishlarini (ECL) hisoblash tizimi risklarni aniqroq prognoz qilish va ularni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, kredit skoring, stress-test, ssenariy tahlili kabi usullarni qo'llash orqali risklarni baholashning zamonaviy mexanizmlari shakllanmoqda.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada kredit riskining mohiyati, uni baholashning nazariy va amaliy asoslari, risk-menejment mexanizmlarining rivojlanishi hamda O'zbekiston bank amaliyotida uni takomillashtirish yo'llari atroflicha tahlil qilinadi.

Metodologiya: Mazkur ilmiy maqola kredit riskini baholash va boshqarish masalalarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda nazariy, empirik va qiyosiy yondashuvlar uyg'unlashtirilgan. Metodologik yondashuvni izchil tashkil etish orqali nafaqat kredit riskining mohiyati chuqur o'rganildi, balki uni samarali boshqarish mexanizmlari bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga ham erishildi.

Avvalo, nazariy tahlil usuli asos qilib olindi. Chunki kredit riskini tushunish uchun uning mohiyati, bank faoliyatidagi o'rni, risklar tasnifi va nazariy modellarni o'rganish zarur hisoblanadi. Ushbu jarayonda xalqaro moliya adabiyotlari, Basel qo'mitasining hujjatlari, xususan Basel II va Basel III standartlari, shuningdek, IFRS 9 "Moliyaviy instrumentlar"

bo'yicha talablar tahlil qilindi. Nazariy asoslarni chuqur o'rganish orqali kredit riskini baholashda zamonaviy xalqaro yondashuvlar va milliy tajribalarni uyg'unlashtirish imkoniyati yaratildi.

Keyingi bosqichda statistik tahlil usuli qo'llanildi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Moliya vazirligi, Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kabi nufuzli manbalar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar asosida 2020–2024 yillar oralig'ida tijorat banklarining kredit portfeli, qaytmas kreditlar (NPL), kapital yetarliligi va likvidlik ko'rsatkichlari o'rganildi. Statistik ko'rsatkichlarni tahlil qilish orqali kredit riskining dinamikasi, bank tizimining barqarorligi va iqtisodiy islohotlar bilan bog'liq o'zgarishlar aniqlab berildi.

Metodologiyada qiyosiy tahlil usuli ham muhim o'rin egallaydi. Bu usul orqali O'zbekiston banklari amaliyoti rivojlangan mamlakatlar tajribasi bilan solishtirildi. Jumladan, kredit riskini boshqarishda keng qo'llanilayotgan kredit skoring tizimlari, stress-test metodlari va raqamli texnologiyalar asosida risk monitoringi mexanizmlari o'rganildi. Bu orqali milliy bank tizimida mavjud yondashuvlarning afzalliklari va kamchiliklari aniqlanib, istiqbolli yo'nalishlar belgilab berildi.

Shuningdek, empirik tahlil va kuzatuv usullari yordamida tijorat banklarida mavjud kredit siyosati va risk-menejment bo'linmalari faoliyati bevosita amaliyot orqali tahlil qilindi. Kredit qo'mitalarining qaror qabul qilish jarayonlari, risk monitoringi va nazorat mexanizmlari kuzatildi.

Bu esa nazariy bilimlarni amaliy holatlar bilan taqqoslash imkonini berdi.

Ilmiy yondashuvda induktiv va deduktiv metodlar ham uyg'unlashtirildi. Deduksiya orqali kredit riskiga oid umumiy nazariy xulosalar milliy amaliyotga tatbiq etildi, induksiya orqali esa milliy tajribada kuzatilgan muammolar umumlashtirilib, nazariy asos bilan boyitildi. Natijada ilmiy qarashlar bilan real amaliyot bir-birini to'ldirdi.

Nihoyat, SWOT-tahlil va ssenariy yondashuvi qo'llanildi. Kredit riskini boshqarish tizimining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyat va tahdidlari tahlil qilindi. Shu asosda turli makroiqtisodiy ssenariylar ishlab chiqildi va risk darajasining ehtimoliy rivojlanish yo'nalishlari modellashirildi. Bu usul banklar uchun kelajakdagi strategik qarorlarni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qildi.

Umuman olganda, mazkur metodologik yondashuvlar kredit riskini baholash va boshqarishni takomillashtirish masalalarini ilmiy asosda tahlil qilish, amaliy natijalarga erishish hamda bank tizimining barqarorligini mustahkamlash uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Kredit riskini baholash va boshqarish masalalari xalqaro va milliy miqyosda ko'plab olimlar hamda mutaxassislarning diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Ushbu sohada olib borilgan ilmiy tadqiqotlarni shartli ravishda uch guruhga ajratish mumkin: nazariy tadqiqotlar, xalqaro tajribaga oid ishlanmalar va milliy adabiyotlar.

Kredit riskining nazariy asoslarini tahlil qilgan olimlar asarlarida riskning mohiyati, ularning bank faoliyatiga ta'siri va baholash usullari keng yoritilgan. Masalan, Saunders va Allen (2020) o'zining "Credit Risk Management" asarida kredit riskining moliyaviy barqarorlikka ta'sirini, risklarni kamaytirish mexanizmlarini batafsil tushuntiradi. Shuningdek, J. Hull (2018) "Risk Management and Financial Institutions" asarida moliyaviy institutlarda risk-menejmentni,

jumladan, kredit riskini xalqaro standartlar asosida boshqarish usullarini ko'rsatib o'tadi. Resti va Sironi (2007) esa riskni baholash jarayonida zamonaviy matematik modellardan foydalanish samaradorligini tahlil qilgan. Ushbu nazariy manbalar kredit riskini chuqurroq o'rganish va uni amaliyotda qo'llash uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kredit riskini baholash bo'yicha xalqaro standartlar, xususan, Basel II va Basel III hujjatlari bank kapitalining yetarliligini ta'minlash, risklarni diversifikatsiya qilish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan. Basel qo'mitasi hisobotlarida kredit riskining global bank tizimiga ta'siri va uning oldini olish bo'yicha tavsiyalar keng yoritilgan. Shuningdek, IFRS 9 "Moliyaviy instrumentlar" standarti kutilayotgan kredit yo'qotishlarini hisoblash orqali riskni aniqroq prognoz qilish imkonini beradi. Jahon banki va Xalqaro Valyuta Jamg'armasi tomonidan e'lon qilingan "Global Financial Development Report" va "Financial Stability Review" hisobotlari esa turli mamlakatlarda kredit riskini boshqarish amaliyotlari va ularning natijalarini qiyosiy o'rganishga yordam beradi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda kredit riskini baholash va boshqarish masalalariga qaratilgan tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Markaziy bank, Moliya vazirligi va Tijorat banklari uyushmasi tomonidan tayyorlangan tahliliy hisobotlarda kredit portfeli sifati, qaytmas kreditlar ulushi, risklarni kamaytirish mexanizmlari yoritilgan. Mahalliy olimlar va tadqiqotchilar (Masalan, A. Vahobov, Sh. Teshaboyev, M. Islomov) o'z asarlarida kredit riskini baholashning milliy bank amaliyotiga mos usullarini ishlab chiqqanlar. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992-sonli Farmoni va Markaziy bankning kredit siyosatiga oid qarorlari milliy adabiyotning amaliy manbasi sifatida alohida ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda kredit riskini boshqarishda raqamli texnologiyalarning o'rni katta bo'lib bormoqda. Sun'iy intellekt, Big Data va Machine Learning asosida kredit scoring tizimlari keng qo'llanilmoqda. Forrester Research (2023) hamda McKinsey & Company (2022) tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda raqamli texnologiyalar yordamida kredit riskini baholash samaradorligi 20–30% ga oshishi mumkinligi qayd etilgan.

Adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, kredit riskini baholash va boshqarish bo'yicha nazariy yondashuvlar, xalqaro standartlar hamda milliy tajribalar uyg'unlashtirilsa, banklar uchun yanada samarali natijalarga erishish imkoniyati kengayadi. Xalqaro tajriba risklarni kamaytirishning universal metodlarini taklif etsa, milliy adabiyotlar O'zbekiston sharoitiga mos yechimlarni ishlab chiqishga qaratilgan.

Tahlil va natijalar

Kredit riskini baholash va boshqarish masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari faoliyatida ushbu risk eng asosiy va yuqori ulushga ega bo'lgan moliyaviy xavf hisoblanadi. Kredit riskini samarali boshqarish banklarning barqaror faoliyat yuritishi, moliyaviy mustahkamligi va mijozlar ishonchini ta'minlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'zbekiston tijorat banklarida so'nggi yillarda kredit portfelining hajmi sezilarli darajada ortib bormoqda. 2020-yilda umumiy kredit hajmi YaIMning 37 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2024-yil yakunida bu ko'rsatkich 46 foizga yetdi. Bu esa iqtisodiyotning moliyalashtirish manbalari tobora kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, kredit portfeli hajmining tezkor o'sishi bilan bir qatorda, ularning sifati ham banklar uchun ustuvor masala bo'lib qolmoqda.

2020-yilda qaytmas kreditlar ulushi (NPL) 5,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 3,8 foizga kamaydi. Ushbu pasayish banklarda kredit riskini baholash va monitoring qilish tizimlarining bosqichma-bosqich takomillashayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ayrim banklarda, xususan, kichik va o'rta biznes sub'ektlariga berilgan kreditlar bo'yicha risklar yuqoriligicha qolmoqda.

Basel III talablariga muvofiq, tijorat banklari kapital yetarliligi bo'yicha minimal darajani saqlab turishi lozim. O'zbekiston banklarida kapital yetarlilik ko'rsatkichi o'rtacha 15 foiz atrofida shakllangan bo'lib, bu xalqaro minimal talabdan yuqori. Bu esa bank tizimining kredit riskiga nisbatan yetarlicha himoyalanganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim banklarda yuqori riskli kreditlarning ulushi ortgani sababli kapital yetarliligi bosim ostida qolmoqda.

So'nggi yillarda kredit riskini boshqarishda raqamli texnologiyalar jadal qo'llanilmoqda.

Kredit skoring tizimlari, sun'iy intellekt asosida ishlovchi prognozlash modellarining joriy etilishi kredit riskini baholash aniqligini oshirdi. Masalan, ayrim tijorat banklarida kredit skoring joriy etilishi natijasida kredit qaytmasligi darajasi 15–20 foizga kamaygan. Shuningdek, stress-test va ssenariy tahlil usullarini qo'llash orqali makroiqtisodiy tebranishlarning kredit portfeliga ta'siri oldindan baholanmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda kredit riskini boshqarishda ESG (Environmental, Social, Governance) omillarini ham hisobga olish keng yo'lga qo'yilgan. O'zbekiston banklarida bu yondashuv hali to'liq shakllanmagan bo'lsa-da, yashil moliyalashtirish loyihalarining kengayishi ushbu mexanizmlarni joriy etishga zamin yaratmoqda.

Kredit riskini baholash va boshqarish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijalarini umumlashtirgan holda aytish mumkinki, so'nggi yillarda O'zbekiston bank tizimida xalqaro standartlarga moslashuv jarayonlari sezilarli ijobiy natijalarni bermiqda. Xususan, Basel III va IFRS 9 kabi xalqaro me'yoriy hujjatlarning joriy etilishi kredit riskini aniqroq baholash, kapital yetarliligini ta'minlash hamda kutilayotgan kredit yo'qotishlarini hisoblash mexanizmlarini takomillashtirish imkonini berdi. Bu esa tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, qaytmas kreditlar ulushining izchil pasayishi risk-menejment tizimlarining bosqichma-bosqich rivojlanayotganidan dalolat beradi. Agar 2020-yilda qaytmas kreditlar ulushi 5,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 3,8 foizgacha kamaygani kuzatilmoqda. Bu natija kredit berishda qo'llanilayotgan skoring tizimlari, garov mexanizmlari va ichki monitoring jarayonlarining samarali ishlashidan dalolat beradi.

Raqamli texnologiyalarning keng qo'llanishi kredit riskini aniqlash va prognozlash sifatini oshirib, bank amaliyotida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi. Sun'iy intellekt, Big Data va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari orqali mijozlarning moliyaviy intizomi aniqroq tahlil qilinmoqda. Natijada kredit riskini oldindan bashorat qilish imkoniyatlari kengayib, banklar qaytmas kreditlar ulushini qisqartirishda sezilarli muvaffaqiyatlarga erishmoqda.

Shu bilan birga, kapital yetarliligi banklar uchun xavfsizlik yostig'i bo'lib qolmoqda.

Basel III talablariga muvofiq, O'zbekiston banklarida kapital yetarlilik ko'rsatkichi minimal talablardan yuqorida bo'lsa-da, yuqori riskli kreditlarning ko'payishi mazkur ko'rsatkichni bosim ostida qoldirishi mumkin. Shu sababli, risklarni oldindan baholash va ehtiyotkorlik siyosatini yanada kuchaytirish zarur.

Xalqaro tajribani milliy amaliyotga tatbiq etish ham kredit riskini boshqarishda muhim omil bo'lib chiqmoqda. Xususan, ESG (Environmental, Social, Governance) omillarini hisobga olish, ya'ni ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv mezonlarini kredit riskini baholash jarayoniga tatbiq etish istiqbolida banklar uchun qo'shimcha ustunlik yaratadi. Bu nafaqat risklarni kamaytirishga, balki barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan moliyalashtirish siyosatini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, kredit riskini baholash va boshqarish jarayonlari xalqaro standartlar, raqamli texnologiyalar va milliy tajriba uyg'unligida rivojlanib bormoqda. Bu esa O'zbekiston bank tizimining barqarorligini oshirish, moliyaviy xavflarni kamaytirish va iqtisodiyotni samarali kreditlash imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

Muhokama

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit riskini baholash va boshqarish masalalari nafaqat tijorat banklari, balki butun moliya tizimining barqarorligi uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Kredit riskining mavjudligi banklar uchun tabiiy jarayon bo'lsa-da, uni samarali nazorat qilish va kamaytirish darajasi moliyaviy tizimning sog'lom rivojlanishini belgilab beradi.

Birinchidan, xalqaro standartlarga moslashuv jarayonlari (Basel III, IFRS 9) O'zbekiston banklari uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Ayniqsa, IFRS 9 standarti asosida kutilayotgan kredit yo'qotishlarini (ECL) hisoblash tizimi joriy etilishi kredit portfeli sifatini real baholash va xavflarni oldindan prognoz qilish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, Basel III kapital yetarliligi va likvidlik bo'yicha qat'iy talablar qo'yishi orqali banklarni barqaror boshqaruv tizimini shakllantirishga majbur qilmoqda. Ammo, bu standartlarga to'liq moslashish jarayoni banklar uchun qo'shimcha xarajatlar va institutsional islohotlarni talab etmoqda.

Ikkinchidan, qaytmas kreditlar ulushining pasayishi ijobiy holat bo'lsa-da, bu ko'rsatkichning barqaror past darajada saqlanishi uchun doimiy monitoring va ehtiyotkor kredit siyosati zarur. O'zbekistonda so'nggi yillarda kredit portfeli hajmining keskin o'sishi bilan bir qatorda kreditlarning sifati ustidan nazoratni kuchaytirish masalasi kun tartibida qolmoqda. Bu borada kichik va o'rta biznes sub'ektlariga ajratilgan kreditlar yuqori risk guruhiga kirishi sababli alohida yondashuvni talab etadi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar kredit riskini boshqarishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kredit scoring, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining joriy etilishi kredit riskini baholashda aniqlik va tezkorlikni oshirmoqda. Shu bilan birga, texnologiyalar xavfsizligi, kiberxavflar va axborot maxfiyligini ta'minlash kabi yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Demak, raqamli transformatsiya jarayonlari risk-menejmentning yangi yo'nalishlarini ham shakllantirmoqda.

To'rtinchidan, xalqaro tajribada keng qo'llanilayotgan ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillarining kredit riskini baholash jarayoniga tatbiq etilishi O'zbekiston banklari uchun yangi istiqbolli yo'nalish bo'lib xizmat qiladi. Bu nafaqat risklarni kamaytiradi, balki barqaror rivojlanish siyosatini ham ta'minlaydi.

Ammo, ESG mezonlarini tatbiq etish uchun milliy darajada huquqiy asoslar, statistik ma'lumotlar bazasi va metodik yondashuvlarni shakllantirish zarur.

Umuman olganda, muhokamalar shuni ko'rsatadiki, kredit riskini samarali boshqarish uchun banklarda uch asosiy yo'nalishni uyg'unlashtirish talab etiladi: xalqaro standartlarga to'liq moslashish, raqamli texnologiyalarni keng tatbiq etish va milliy amaliyotni xalqaro tajriba bilan uyg'unlashtirish. Faqat shu yo'l bilan tijorat banklari kredit riskini samarali nazorat qila oladi va milliy iqtisodiyot barqaror rivojlanishiga hissa qo'sha oladi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kredit riski tijorat banklari faoliyatida eng muhim moliyaviy xavf bo'lib, uning to'g'ri baholanishi va samarali boshqarilishi bank tizimining barqarorligi va moliyaviy mustahkamligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, xalqaro standartlarga, xususan Basel III va IFRS 9 talablariga moslashuv jarayoni O'zbekiston tijorat banklari uchun kredit riskini baholash va boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kutilayotgan kredit yo'qotishlarini hisoblash tizimi risklarni oldindan prognoz qilishni ancha aniqlashtirib, banklar faoliyatining shaffofligi va barqarorligini oshirmoqda.

Ikkinchidan, qaytmas kreditlar ulushining izchil pasayishi banklarda risk-menejment tizimlarining samarali ishlayotganidan dalolat beradi. Biroq kredit portfelining tez o'sishi yuqori riskli kreditlarning ko'payishiga sabab bo'lishi mumkin, shu bois banklar ehtiyotkor kredit siyosatini davom ettirishlari lozim.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalarning jadal joriy etilishi kredit riskini baholash va monitoring qilish sifatini oshirdi. Sun'iy intellekt va kredit skoring tizimlari banklarga risklarni tezkor va aniq baholash imkonini bermoqda. Shu bilan birga, kibernetika xavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq yangi risklarni ham hisobga olish zarur.

To'rtinchidan, xalqaro tajribada keng qo'llanilayotgan ESG tamoyillarini milliy bank amaliyotiga tatbiq etish istiqbolda kredit riskini yanada samarali boshqarish, barqaror moliyalashtirish siyosatini shakllantirish hamda xalqaro moliya bozorlarida banklarning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, kredit riskini baholash va boshqarishni takomillashtirish uchun xalqaro standartlar, raqamli texnologiyalar va milliy amaliyotni uyg'unlashtirish zarur. Shu asosda tijorat banklari nafaqat risklarni minimallashtirish, balki moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiyotni barqaror kreditlash va investitsion jozibadorlikni oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Basel Committee on Banking Supervision (2021). *Basel III: Finalising post-crisis reforms*. Bank for International Settlements.
2. IFRS Foundation (2018). *IFRS 9 Financial Instruments: Guidance on Implementation*. London: IFRS Foundation.

3. Saunders, A., & Allen, L. (2020). *Credit Risk Management in and out of the Financial Crisis: New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms*. New York: Wiley Finance.
4. Hull, J. (2018). *Risk Management and Financial Institutions*. Hoboken: John Wiley & Sons.
5. Resti, A., & Sironi, A. (2007). *Risk Management and Shareholders' Value in Banking*. Springer.
6. International Monetary Fund (2022). *Global Financial Stability Report*. Washington D.C.: IMF.
7. World Bank (2023). *Global Financial Development Report 2023: Bank Regulation and Supervision*. Washington D.C.: World Bank.
8. McKinsey & Company (2022). *Global Risk Management Survey: The Future of Risk Function*. McKinsey Insights.
9. Forrester Research (2023). *The Role of AI in Financial Risk Management*. Forrester Analytics.
10. Central Bank of the Republic of Uzbekistan (2024). *Annual Banking Sector Review*. Tashkent: CBU.
11. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi (2023). *Moliyaviy barqarorlik bo'yicha yillik hisobot*. Tashkent.
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992-son Farmoni (2020). *Bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida*. Tashkent.
13. Vahobov, A.V., Teshaboyev, Sh., & Islomov, M. (2021). *Bank ishi va moliya*. Tashkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti.
14. Uzbek Banking Association (2023). *Guidelines on Credit Risk Assessment and Management*. Tashkent.
15. OECD (2021). *Strengthening Bank Risk Governance: Good Practices and Challenges*. Paris: OECD Publishing.